

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI KÖRKÉP

Az Európai Közösség országainak társadalombiztosítási rendszereiről

Danny Pieters

Bevezetés az EK országainak társadalombiztosítási törvényhozásába*: Nagy-Britannia

A társadalmi biztonsági törvénykezés fogalma és forrásai

A társadalmi biztonsági törvénykezés fogalmán a Társadalmi Biztonsági Minisztérium hatáskörébe tartozó pénzübeni juttatásokat nyújtó rendszereket értjük.

A társadalmi biztonsági juttatásokat négy osztályba sorolhatjuk:

1. járulékfizetéses juttatások (*contributory benefits*). Ezek a juttatások a következő kockázatok ellen biztosítanak: munkanélküliség, betegség, terhesség, rokkantság, munkahelyi balesetek, öregség és halál;

2. nem-járulékfizetéses juttatások (*non-contributory benefits*). Ezeket a juttatásokat általános adókból finanszírozzák. A juttatások a rokkantság, öregség és halál kockázata ellen biztosítják az egyének bizonyos csoportjait, akikre nem terjed ki a biztosítási rendszer;

3. jövedelemigazolásához kötött juttatások (*means tested benefits*). Ezek a juttatások jövedelemigazolásához kötöttek, de általános adókból finanszírozzák őket. A jövedelemkiegészítés (*income support*) mellett családi hitelt (*family credit*) is megkülönböztetünk;

4. családi pótlék (*child benefit*). Ez a juttatás általában a rendszeren belül található.

A társadalmi biztonság fogalma nem terjed ki az Országos Egészségügyi Szolgálat (*National Health Service*) által nyújtott orvosi ellátásra. (Ennek ellenére – könyvünk általános gondolatmenetének megfelelően – ennek a szolgáltatásnak is szentelünk némi figyelmet.) A munkaadó által fizetett, törvényes jogon járó juttatások (*statutory benefits*) sem tartoznak a társadalmi biztonság hatáskörébe.

A törvények alkotják a társadalmi biztonsági törvénykezés legfontosabb forrását. A törvények azonban csak általános keretet biztosítanak.

* A tanulmányt rövidített formában közöljük. A további fejezeteket folytatólagosan adjuk közre az *Esélyben*.

A lényeges szabályozás zömét törvényerejű rendeletek tartalmazzák. A rendeleteket – törvény által ráruházott jogával élve – az államtitkár hozza.

A társadalmi biztonsági törvénykezés harmadik forrása az esetjog. Az esetjog szerepe többek között az, hogy bizonytalan jogi fogalmakat tisztázzon, és megállapítsa a „jogátruházási” törvénykezés érvényességét.

A társadalmi biztonsági törvénykezés rendelkezései Nagy-Britanniát egyetlen földrajzi egységnek tekintik. Ennek megfelelően az általános törvénykezés csak Angliában, Wales-ben és Skóciában érvényes. A Brit Nemzetközösség egyéb részei – így a Csatorna-szigetek, Man szigete és Észak-Írország – kívül esnek a brit társadalmi biztonsági törvénykezés hatáskörén. Az észak-írországi törvénykezés mégis nagyjából azonos a nagy-britanniaival.

Kockázati tényezők és juttatások

Mielőtt a különféle kockázati tényezők illetőleg juttatások tárgyalásába bocsátkoznánk, szólnunk kell az összes biztosítási rendszerre vonatkozó két általános pontról: a járulékfizetési feltételekről és a juttatási szerkezetről.

Csak azok a személyek jogosultak járulékfizetési juttatásokra, akik a járulékfizetési feltételeknek eleget tesznek (ez nem vonatkozik a munkahelyi balesetek és a foglalkozási ártalmak esetén fizetett juttatásokra). Más-más feltételek érvényesek a különböző segélyek esetében.

Azok a biztosított személyek kaphatnak munkanélküli járadékot (*unemployment benefit*) és betegségi juttatást (*sickness benefit*), akik:

- járulékot fizettek az igénylés benyújtását megelőző egy évben (a betegségi juttatás esetében) vagy az azt megelőző két évből legalább az egyikben (a munkanélküli járadék esetében) az azévi alsó járulékhatar huszonötödörősének megfelelő vagy annál nagyobb jövedelem után;
- az igénylés benyújtását megelőző két évben járulékot fizettek vagy azt meghiteleztek nekik az azévi alsó járulékhatar ötvenszeresének megfelelő vagy annál nagyobb jövedelem után.

Alacsonyabb juttatás jár azoknak, akik az utóbbi feltételeknek csak egy részét teljesítik.

Az anyasági pótlékot (*maternity allowance*) igénylő személynek egyetlen járulékfizetési feltételt kell kielégítenie: minimum 26 heti járulékot kell fizetnie a terhesség utolsó 14 hetét megelőző 52 hét alatt.

Az özvegyi segélyre (*widow's payment*) való jogosultságnak szintén csak egy feltétele van: az özvegy elhunyt férjének egy évig kellett járulékot fizetnie az alsó járulékfizetési határ huszonötödörősének megfelelő vagy annál nagyobb jövedelem után.

Az özvegyi anyasági pótlékot (*widowed mother's allowance*), özvegyi nyugdíjat (*widow's pension*) és öregségi nyugdíjat (*retirement pension*) igénylő személyeknek kettős feltételt kell kielégíteniük. Az a biztosított jogosult a fenti nyugdíjakra:

– aki egy évig fizetett járulékot az évi alsó járulékfizetési határ ötvenkétszeresének megfelelő vagy annál nagyobb jövedelem után;

– aki az alsó járulékfizetési határ ötvenkétszeresének megfelelő vagy annál nagyobb jövedelem után, munkaevéinek legalább 90%-ában fizetett járulékot, vagy akinek ezt meghítelezték.

Mindazok, akik az utóbbi feltételnek csak egy részét elégítik ki, alacsonyabb juttatást kapnak (minimális járulékfizetési feltételek ebben az esetben is vannak).

Egyes biztosított személyeknek, akik minden kétséget kizáróan beléptek a járulékfizetési rendszerbe (ezt bizonyos számú járulék befizetése igazolja), de akik még nem fizettek elég járulékot ahhoz, hogy juttatásra jogosuljanak, meghítelezik a járulékot. Ezek közé tartoznak többek közt a munkanélküliek és a munkaképtelenek, azok, akik teljes időben rokkantat ápolnak, valamint azok, akik csak nemrég csatlakoztak a járulékfizetési rendszerhez.

Minden olyan személy, aki kielégíti a járulékfizetési feltételeket, alapjuttatásra jogosult. A biztosított személy további feltételek mellett kiegészítést igényelhet eltartott felnőtt (általában házastárs) és/vagy saját gyermekei után.

A gyermekek után járó kiegészítés elvileg csak hosszútávú juttatások esetén igényelhető; rövidtávú juttatás esetén csak a nyugdíjkorhatárt elért személyek igényelhetnek kiegészítést. Csak az a személy kaphat kiegészítést, aki eleget tesz a következő feltételeknek:

- családi pótlékot kap gyermeke után;
- közös háztartásban él a gyermekkel vagy eltartja őt;
- a házasságban vagy élettársal élő személy társának jövedelme nem emelkedik egy bizonyos szint fölé.

Az eltartott felnőtt után járó kiegészítés elsősorban az alapjuttatásra jogosult személy házastársának jár. Kiegészítés csak annak jár, aki együtt él házastársával vagy eltartja őt, és akinek a jövedelme nem emelkedik egy bizonyos szint fölé.

A juttatásra jogosult felnőtt (gondviselő) gyermekeiről gondoskodó személy szintén igényelhet eltartott felnőtt után járó kiegészítést. Az igénylő csak akkor kaphat kiegészítést,

- ha közös háztartásban él az eltartott személlyel vagy eltartja őt;
- ha az eltartott személy jövedelme nem emelkedik egy bizonyos szint fölé.

Mind a járulékfizetési alapjuttatás, mind az eltartottak után járó kiegészítés egységes összegű. Azok a személyek, akik rokkantsági, özvegyi vagy öregségi nyugdíjat kapnak, bizonyos esetekben keresetfüggő kiegészítést igényelhetnek az ún. Állami Keresetfüggő Nyugdíjrendszer (*State Earnings Related Pension Scheme – SERPS*) keretében. A kiegészítés összegét az alsó kereseti határ ötvenkétszeresét elérő jövedelem után fizetett járulékok alapján állapítják meg. Húsz év alatt olyan nyugdíj jogosultság szerezhető, amelynek összege a minimáljövedelem felső határának legfeljebb 25%-a.

A járulékfizetési kötelezettség az alsó kereseti határt meghaladó heti

kereset egy bizonyos százalékát teszi ki. Húsz év során a biztosított olyan nyugdíjjogosultságot szerez, amelynek összege a minimálkereseten felüli jövedelmének legfeljebb 25%-a. Annak a biztosítottnak a nyugdíja, aki húsz évnél rövidebb ideig fizetett járulékot, minden egyes hiányzó év után 1%-kal csökken. Mivel a rendszert 1978-ban vezették be, századunk végéig senki sem fog teljes kiegészítést kapni. A nemrég elfogadott jogi módosítások értelmében a *SERPS* révén kapott maximális összeg nem haladhatja meg az igénylő a küszöböt meghaladó mellékkeresetének 20%-át. E módosítás azonban csak 2010-től lép érvénybe minden részletében.

Az államtitkár törvényben rögzített kötelessége, hogy a társadalmi biztonsági juttatásokat évente felülvizsgálja. Nem köteles azonban a juttatások emelését indítványozni, ha úgy ítéli meg, hogy az emelés összege jelentéktelen lenne. A juttatások emelését az előző évi árváltozások alapján kell kiszámolni.

Más a helyzet a családi pótlék és a mozgáskorlátozottak pótléka (*mobility allowance*) esetében, ahol az államtitkár a nemzetgazdasági helyzet figyelembevételével dönt arról, hogy szükséges-e a juttatások emelése. A keresetfüggő kiegészítések szintén függnek az árváltozástól, névértékük növekedése azonban nem haladhatja meg az évi 3%-ot.

A családi hitelt és a jövedelemkiegészítést nem vizsgálják felül.

Öregség

Azok a nyugdíjkorhatárt (nőknél 60, férfiaknál 65 év) elért személyek, akik kielégítették a járulékfizetési feltételeket, járulékfizetéses öregségi nyugdíjra (*contributory retirement pension*) jogosultak.

Az igénylőnek elvileg fel kell hagynia a rendszeres kereső tevékenységgel, bár ha van jövedelme, de ez nem halad meg egy bizonyos szintet, ettől még jogosult nyugdíjra. Ha azonban jövedelme ezt meghaladja, a nyugdíj összege csökken. A biztosítottnak lehetősége van arra, hogy nyugdíjaztatását maximum 5 évvel (azaz nőknél 65 éves korig, férfiaknál 70 éves korig) kitolja, és tovább dolgozzon. Minden egyes plusz év után (maximum 5 évig) 7,5%-kal emelkedik a nyugdíj. Az esetleges további évek már nem befolyásolják a nyugdíj nagyságát.

Azok a személyek, akik a nyugdíjkorhatár elérése előtt rokkantsági pótlékot (*invalidity allowance*) kaptak, nyugdíjuk mellett rokkantsági kiegészítés (*invalidity addition*) igényelhetnek. A kiegészítés megegyezik a pótlék összegével. A *SERPS*-től kapott jövedelmet levonják a fenti összegből.

Az egyéni vagy kollektív alapon kötött alkalmazotti nyugdíjrendszerek az aktív kereső lakosság körülbelül 50%-ának nyújtanak kiegészítő védelmet. A *SERPS*-ből való kilépést általában azoknak javasolják, akiknek alkalmazotti nyugdíjuk kielégítő védelmet nyújt.

Nem-járulékfizetéses öregségi nyugdíj (*non-contributory retirement pension*) csak két speciális kategóriába eső személyeknek jár. A járulékfize-

tési feltételeket ez esetben a tartózkodási hellyel kapcsolatos feltételek helyettesítik. Ezek a juttatások jóval alacsonyabbak mint a járulékfizetéses öregségi nyugdíj.

A 80 év feletti nyugdíjasok nyugdíjuk mellett kisösszegű heti *korpótlé*-ket kapnak.

Halálozás

Ha az elhunyt eleget tett a járulékfizetési feltételeknek, özvegye számos juttatásra jogosul. Semmiféle járulékfizetési kötelezettség hatálya nem vonatkozik azokra az özvegyekre, akiknek házastársa munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom következtében húnyt el.

A házastárs halála esetén az özvegy elsősorban *özvegyi segélyt* kap. Ez a segély egységes összegű juttatás, amelyet egyösszegű végkielégítésként fizetnek ki. A segély mellett két rendszeres juttatás létezik: az *özvegyi anyasági pótlék* és az *özvegyi nyugdíj*. Az előbbi azoknak az özvegyeknek jár, akik elhunyt házastársuktól gyermeket várnak, illetőleg már van gyermekük, aki után családi pótlékre jogosultak. Ha a házastárs halálakor illetőleg az özvegyi anyasági pótlék megszűnésekor az özvegy 45 évesnél idősebb, *özvegyi nyugdíjat* igényelhet. Ha a fent említett időpontokban az özvegy 55 évesnél idősebb, akkor maximális nyugdíjat kap. Az 55 évesnél fiatalabb özvegyek esetében minden egyes hiányzó év 7%-kal csökkent a nyugdíjat. A csökkentés a juttatás meghosszabítása után is érvényben marad. Ha az özvegy újra férjhez megy, juttatásra való jogosultsága megszűnik. Élettársi viszony esetén a juttatást az együttélés időtartamára felfüggesztik.

Az árvával közös háztartásban élő (vagy öt eltartó) személynek gyámisági pótlék (*guardian allowance*) jár, ha a gyermek révén családi pótlékre jogosult, de csak abban az esetben, ha eleget tesz a lakóhellyel kapcsolatos feltételeknek.

Munkaképtelenség

Azok a fizikailag vagy szellemileg munkaképtelen személyek, akik a járulékfizetési feltételeknek megfelelnek, járulékfizetéses *betegségi járadékra* jogosultak. A munkaképtelenség első három napját várakozási időnek tekintik; a juttatás maximum 28 hétig jár. Azok, akik önhibájukból váltak munkaképtelenné, valamint azok, akik indokolatlanul megtagadják, hogy orvosi vagy egyéb kezelésnek vessék magukat alá, (maximum) 6 hétig nem kapnak juttatást.

A betegségi járadék gyakorlati jelentősége csekély az alkalmazottak számára. Az alkalmazottak munkaképtelenségük első 28 hetében törvényben rögzített táppénzt (*statutory sick pay*) kapnak munkaadójuktól. A táppénz feltételei nagyjából megegyeznek a betegségi járadék feltételeivel. A különbség csak annyi, hogy a járadék összegének kiszámításakor

kevésbé veszik figyelembe a háztartás összetételét. Kétféle – egyenként egységes összegű – juttatás létezik; magasabb juttatás jár azoknak az alkalmazottaknak, akiknek jövedelme egy bizonyos szintet meghalad. Az egyéni vagy kollektív szerződések sok alkalmazottnak nyújtanak kiegészítő védelmet.

Járulékfizetéses anyasági pótlék (*contributory maternity allowance*) jár minden olyan személynek, aki eleget tesz a vonatkozó járulékfizetési feltételeknek. A pótlék legfeljebb 18 hétig jár, és a szülés előtti 11-dik és 6-dik hét között lehet kezdeni igénylését. Azoknak a kismamáknak, aki nem mennek el orvosi vizsgálatra vagy akik dolgoznak, nem jár pótlék. A törvény szerint járó anyasági segély (*statutory maternity pay*) mellett (ezt a munkaadó fizeti) a járulékfizetéses anyasági pótlék jelentősége elenyésző. Minden olyan női alkalmazott, aki legalább 26 hétig dolgozott ugyanannál a munkaadónál, és akinek átlagkeresete az alsó kereseti határ fölött van, részt vehet a törvényes rendszerben. A segély ugyanannyi ideig jár, mint a járulékfizetéses anyasági pótlék. Az első hat hétben a pótlék összege az eredeti heti jövedelem 90%-ának felel meg, feltéve, hogy az igénylő legalább 2 évig, heti 16 órában (illetőleg 5 évig, heti 8 órában) megszokás nélkül ugyanannál a munkaadónál állt alkalmazásban. Annak az igénylőnek, aki nem elégíti ki a szükséges feltételeket, az első 6 hét leteltével csak egy egységes összegű juttatás jár.

Többféle juttatás létezik hosszútávú munkaképtelenség esetén. Az alábbiakban különbséget teszünk a járulékfizetéses rokkantsági juttatások, mint például a munkahelyi baleset vagy foglalkozási betegség esetén járó juttatások, valamint a katonai szolgálat következtében rokkanttá vált személyek juttatásai, és a bizonyos fogyatékos csoportoknak járó nem-járulékfizetéses juttatások között.

Azok a személyek, akiknek munkaképtelensége a betegségi járadék vagy a törvény szerint járó betegsegély maximális időtartamán túlnyúlik, rokkantsági nyugdíjat (*invalidity pension*) kapnak. Az a személy tekinthető munkaképtelennek, aki sem saját korábbi munkáját, sem más megfelelő munkát nem tud elvégezni. A nyugdíjat kis összegű rokkantsági pótlék (*invalidity allowance*) egészíti ki. A pótlék összege az igénylő életkorától függ; a fiatal munkaképtelen személyek magasabb pótléket kapnak, mint az idősebbek. Mivel a rokkantak csak kis mértékben, vagy egyáltalán nem tudnak gondoskodni nyugdíjukról, ezzel a pótlékkal igyekeznek kártalanítani őket. A SERPS-től kapott nyugdíjat levonják a pótlékból. A rokkantsági nyugdíj és a rokkantsági pótlék elvileg csak addig jár, amíg az igénylő el nem éri a nyugdíjkorhatárt.

Ha a biztosított személy fizikai vagy szellemi képességeinek csökkenését munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom okozta, rokkantsági járadékra (*disablement benefit*) jogosul, még akkor is, ha keresőképessége nem csökkent. Semmiféle járulékfizetési feltétel nem vonatkozik ezekre az esetekre. A rokkantsági járadék a baleset utáni 15-dik héttől jár, s akár az érintett élete végéig is igényelhető. A juttatás összege a rokkantság súlyosságától függ; ezt úgy állapítják meg, hogy a rokkantat összehasonlítják egy azonos nemű és korú, fizikailag és szellemileg ép személlyel.

A rokkantsági járadékot többféle speciális pótlék egészíti ki. Ún. csökkent keresetűek pótléka (*reduced earnings allowance*) jár minden olyan személynek, aki csak részlegesen rokkant, de aki nem tudja elvégezni korábbi munkáját vagy bármilyen ahhoz hasonló. A pótlék összege a baleset előtti és utáni kereset különbségén alapul. Egyes pótlékok a súlyosan rokkantak fizikai és szellemi állapotából fakadó költségeket hivatottak fedezni. Ilyen pótlék például az állandó ápolásra szoruló pótléka (*constant attendance allowance*), és a különlegesen súlyos rokkantaknak járó pótlék (*exceptionally severe disablement allowance*).

A háborús rokkantak nyugdíjrendszere (*war disablement pension*) sokban hasonlít a munkahelyi baleset vagy foglalkozási betegség következtében rokkanttá váltak rendszeréhez. Nyugdíj jár minden olyan személynek, aki a brit hadseregben teljesített szolgálat közben vált rokkanttá. A nyugdíj összegét itt is a rokkantság mértékének megfelelően állapítják meg. Az alapnyugdíjhoz különféle kiegészítések és pótlékok járulnak.

A rokkantak az alábbi nem-járuelkfizetées juttatásokra jogosulnak:

- súlyosan rokkantaknak járó pótlék (*severe disablement allowance*): a pótlék olyan súlyosan rokkant személyeknek jár, akik nem kapnak juttatást sem a háborús, sem a járuelkfizetées nyugdíjrendszer keretében;
- ápolási pótlék (*attendance allowance*): a pótlék állandó ápolásra vagy felügyeletre szoruló, súlyosan rokkant személyeknek jár;
- rokkantgondozási pótlékot (*invalid care allowance*) olyan személyek igényelhetnek, akik *ápolási pótlékra* jogosult személyt gondoznak, és akik emiatt sem munkát vállalni, sem teljesidejű oktatásban részt venni nem tudnak;
- speciális pótlék (*mobility allowance*) jár a mozgásképtelen személyeknek.

Munkanélküliség

Mindazok a munkanélküliek, akik a járuelkfizetési feltételeknek eleget tesznek, járuelkfizetées munkanélküli járadékra (*contributory unemployment benefit*) jogosultak, amely a munkanélküliség első három napját követően jár. Egyazon munkanélküli időszak alatt csak egy évig igényelhető munkanélküli járadék. Azok a munkanélküli időszakok, amelyeket 8 hétnél rövidebb aktív időszak választ el egymástól, egyetlen időszaknak számítanak. A munkanélküli csak akkor kaphat újra munkanélküli járadékot a jogosultság megszűnése után, ha legalább 13 hétig végzett heti minimum 16 órás munkát.

A munkanélküli személynek vállalnia kell bármilyen megfelelő munka elvégzését: ez azt jelenti, hogy az illető képes és hajlandó elfogadni egy megfelelő állást. Csak az tekinthető munkanélkülinek, aki önhibáján kívül veszítette el állását. Azok a személyek, akik saját mulasztásuk következtében veszítették el állásukat, és azok, akik önszántukból és indokolatlanul hagyták ott munkahelyüket, 26 hétig nem kaphatnak munkanélküli járadékot. Ugyanez vonatkozik azokra a munkanélküliekre, akik

nem jelentkeznek megfelelő munkára vagy nem hajlandók elfogadni azt. Azok a munkanélküliek sem kaphatnak járadékot, akik szakszervezeti vita vagy munkabeszüntetés következtében veszítették el állásukat. Ez nem vonatkozik azokra az alkalmazottakra, akiket nem érint közvetlenül a szakszervezeti vita, illetőleg akik nem hagyják abba a munkát.

A munkanélkülinek nem kell regisztráltatnia, hogy munkát keres, de köteles legalább kéthetente feliratkozni a munkanélküli járadékokat elosztó irodában.

Speciális szabályok vonatkoznak a munkanélküliek bizonyos csoportjaira. Ide tartoznak a diákok, a halászok, az időnymunkások, a részidős dolgozók valamint azok, akiknek munkahiány miatt időlegesen függesztették fel a szerződését.

Orvosi ellátás

Az Országos Egészségügyi Szolgálat (*National Health Service – NHS*) minden brit lakos rendelkezésére áll. A Szolgálat többek közt körzeti orvosi ellátást biztosít; a körzeti orvosok a helyi *NHS* kirendeltséggel kötnek szerződést. Az *NHS* kórházaiban bárki részesülhet ápolásban. Egyik szolgáltatásért sem kell térítést fizetniük a pácienseknek. Kivételt képez a fogászati ellátás: az ellátásban részesülő személynek a költségek egy bizonyos szintje alatt azok 75%-át állnia kell. Egyes kategóriák azonban még ekkor is mentesülnek a személyes térítési költségek alól. Így például a kismamák és azok az anyák, akik nemrég szültek; a 16, 18 illetőleg 19 év alatti fiatalok (vö. a családi pótlékra való jogosultság szempontjait); valamint az alacsony jövedelmű személyek. Egységes összegű térítést kell elvileg fizetni minden egyes felírt gyógyszer után. Bizonyos kategóriák ez alól is mentesülnek (16 év alatti gyermekek, nyugdíjkorhatár feletti személyek, valamint az alacsony jövedelműek).

Család

A fentiekben láthattuk, hogy a biztosított a gyermekei után járó társadalmi biztonsági juttatások mellett az eltartott személy után járó kiegészítést is kap. A családi pótlék rendszer célja, hogy segítse a szülőket a gyermeknevelés költségeinek fedezésében. *Családi pótlék* igényelhető minden gyermek után 16 éves koráig, 18 éves koráig (álláskeresőként regisztrált gyermekek esetében bizonyos további feltételek mellett) avagy 19 éves koráig (felsőfokú oktatásban részesülők esetében). Csak annak jár családi pótlék, aki a gyermekkel közös háztartásban lakik illetőleg eltartja. Mind az igénylőnek, mind a gyermeknek eleget kell tennie a tartózkodási helyre vonatkozó feltételeknek.

Emelt összegű családi pótlék (*increased child benefit*) jár azoknak a személyeknek, akik egyedül tartanak el egy vagy több gyermeket. Az egyedülálló szülőknél járó juttatás (*one parent benefit*) csak egy gyermek

után igényelhető, s nem jár azoknak, akik egyéb juttatásokra való jogosultságuk révén (például özvegyi juttatás vagy öregségi nyugdíj) eleve magasabb összeget kapnak.

A családi hitel rendszer (*family credit scheme*) célja a kisjövedelmű gyermekes családok segítése. A hitel csak azoknak jár, akik (vagy akiknek partnere) alkalmazottként vagy magánvállalkozóként minimum heti 24 órás fizetett munkát végeznek. Csak olyan család kaphat hitelt, ahol legalább egy 16 év alatti (teljes idejű oktatásban résztvevő gyermekek esetén 16-19 év közötti) gyermek van.

E hitel maximumát azok a családok igényelhetik, ahol a jövedelem a jogilag rögzített küszöb alatt marad. Ha a család jövedelme e felett van, a hitel a küszöb feletti jövedelem egy bizonyos százalékaival csökken.

A hitel maximuma az alábbi részekből áll: *felőtt-hitel* és – a minden egyes gyermek után járó – *gyermek-hitel*. A felőtt-hitel összege ugyanakkora az egyedülálló, mint a házas- vagy élettársukkal élő szülők esetében. A gyermekek életkorától függően négyféle gyermek-hitelt különböztetünk meg.

A juttatás jellegzetessége, hogy az alatt a 26 hét alatt, amíg folyósítják, nem veszik figyelembe a körülmények esetleges megváltozását.

Segélyek

A jövedelemkiegészítés (*income support*) egy, a társadalmi biztonsági rendszer alatt kifejlesztett biztonsági háló szerepét játssza. Csak olyan személyeknek jár, akiknek anyagi helyzete egy jogilag rögzített megfelelő szint alatt marad. Ezt a feltételt számos további megkötés egészíti ki. Elvileg csak az kaphat ilyen juttatást, aki betöltötte 18-dik életévét (bizonyos kategóriákba tartozó személyek a 16-dik életévüket), állandó lakhelye van Nagy-Britannia területén, nem áll teljesidejű alkalmazásban (azaz heti 24 óránál nem dolgozik többet), és bármikor készen áll arra, hogy munkát vállaljon. Ez utóbbi feltétel nem vonatkozik mindenkire. Kivételt képeznek például azok, akik egy bizonyos kort betöltöttek, a munkaképtelenek valamint azok, akik gyermekekről vagy beteg családtagokról gondoskodnak.

A jövedelemkiegészítés kiszámításához az ún. „megfelelő összeg” nyújtja a kiindulópontot. Ez az összeg három különálló részből áll: személyi pótlék (*personal allowance*), prémium (*premiums*) és lakásrezszi (*housing costs*). A jövedelemkiegészítés alapját a *személyi pótlék* képezi. A különböző kategóriáknak (házaspárok, egyedülálló szülők, egyedülálló személyek, gyermekek) kiutalható pótléket szabványosították. A kategóriákon belüli pontos összeg az igénylő életkorától függ.

Az alapösszeget „*prémium*” egészíti ki, amely az igénylő családi felelősségvállalásától, életkorától és egészségi állapotától függ. A prémium is szabványosítva van. Kivételes költségek fedezésére nem igényelhető jövedelemkiegészítés.

A jövedelemkiegészítés harmadik összetevője a *lakásrezszi*. Ez főként

azok költségeit téríti meg, akik saját ingatlannal rendelkeznek. A házat vagy lakást bérlőket a lakhatási juttatás (*housing benefit*) rendszere segíti. Különleges szabályok vonatkoznak egyes kategóriákra, így például azokra, akik öregek otthonában laknak vagy kórházi ápolásban részesülnek.

Miután megállapították, hogy mekkora „megfelelő összeg” jár az igénylőnek, felméri anyagi helyzetét. A jövedelemkiegészítés összege a kettő közti különbségnek felel meg. A családok nem egyéni, hanem családi alapon – azaz mind az igénylő, mind élet- vagy házastársa, mind pedig gyermekei után – kapnak jövedelemkiegészítést. A házastárs és az élettárs között nem tesznek különbséget.

A jövedelemkiegészítési rendszer mellett a szociális alapnak (*social fund*) is kell némi figyelmet szentelnünk. Az alap juttatásai speciális szükségletek kielégítésére szolgálnak. A juttatások egy részét diszkrecionális alapon utalják ki.

Az anyasági költségtérítést (*maternity expenses payment*) és a temetési költségtérítést (*funeral expenses payment*) nem diszkrecionális alapon folyósítják. Az előbbi egységes összegű juttatás a szülési költségek egy részének fedezésére, az utóbbi a temetés költségeinek egy részét fedezi. Mindkét juttatás jövedelemigazoláshoz kötött.

Diszkrecionális alapon utalják ki a szociális alapból az alábbi három juttatást: költségvetési kölcsönök (*budgeting loans*), válságkölcsönök (*crisis loans*) és beilleszkedési segélyek (*community care grants*). Mindhárom juttatás jövedelemigazoláshoz kötött. Az első kettőt kölcsön formájában folyósítják; a juttatásoknak felső határa van. A *költségvetési kölcsön* olyan hirtelen felmerülő költségeket fedez, amelyekre az illetőnek nincs tartaléka. (Persze nem minden fajta kiadás jogosít fel a kölcsön igénybevételére.) A *válságkölcsön* olyan kényszerhelyzetben levő személyeknek jár, akik nem rendelkeznek kielégítő anyagi eszközökkel bizonyos elkerülhetetlen költségek fedezésére. Bizonyos személyek nem jogosultak rá, s itt is vannak olyan költségek, amelyekre nem lehet válságkölcsönt kérni. Irányelvekben rögzítik, hogy milyen költségek fedezésére igényelhető válságkölcsön.

A *beilleszkedési segélyek* többek között egyének közösségbe való visszatérését vagy a közösségből való kiszakadásuk elkerülését segítik. Itt is irányelvekben rögzítik, hogy milyen esetekben ítéltető meg a segély.

A diszkrecionális segélyek odaítélésénél figyelembe kell venni azt, hogy csak korlátozott költségvetés áll rendelkezésre. A juttatások kiutalásával kapcsolatos döntések ellen nem lehet fellebbezni, legfeljebb belső felülvizsgálati eljárást lehet kérni.

Létminimum most

Az Újpesti Családsegítő Központ ismét nyilvánosságra hozza a SOROS Alapítvány támogatásával készült létminimum-számításának eredményeit 1992. október 1-jei árakon számolva.

Családtípus	Családtagok létminimuma (Ft)	Összesen (Ft)	Egy főre (Ft)
Egyedülálló nő	17 281		17 281
Nyugdíjas nő	13 825		13 825
Egyedülálló férfi	17 119		17 119
Nyugdíjas férfi	13 695		13 695
Anya + 1 gyerek	13 505 + 11 110	24 615	12 307
Házaspár	13 343 + 13 505	26 848	13 424
Nyugdíjas házaspár	10 674 + 10 804	21 478	10 739
Házaspár + 1 gyerek	12 243 + 12 405 + 10 010	34 658	11 553
Anya + 2 gyerek	12 405 + 2x10 010	32 425	10 808
Házaspár + 2 gyerek	11 812 + 11 974 + 2x9 579	42 944	10 736
Házaspár + 3 gyerek	11 528 + 11 690 + 3x9 295	51 103	10 220

Az elmúlt hónapban a minimális megélhetés költségei további 3,7 százalékkal növekedtek, ami egy négytagú család havi 1500 forintos nettó többletbevételét igényelné az előző hónaphoz képest, hogy a 42 944 Ft-os családi létminimum fedezéséhez szükséges összeg rendelkezésre álljon. Az 1500 Ft-os nettó többletbevétel elmaradása adott esetben 3,5 napi éhezést eredményezhet ennél a családnál, hiszen a létminimum szintjén egy négytagú család napi minimális élelmiszer-szükségletét 420 Ft-ból tudja fedezni.

Ehhez képest a kétkulcsos ÁFA bevezetése 2340 Ft-tal sújtja a létminimum szintjén élő család költségvetését, ez 5,7 százalékos növekedés, vagyis öt és fél nap további éhezés.

Az elmúlt hetekben napvilágot látott a pénzügyi kormányzat szociális költségeket megnyirbáló igen fantáziadús ötleteinek bizony nem igazán örülhetünk, különösen, ha együtt olvassuk a szociális törvénytervezet lapos lufivá aszalódott szövegével. Meg kell jegyeznünk, hogy a szociális költségek megnyirbálásának egyetlen számunkra elfogadható, már-már szegénypártinak nevezhető ötletét tudjuk csupán pártolni: a családi pótlék megadóztatását. Szociális értékeinkkel összecsengőnek érezzük, hogy az állam a szegény családok gyermekeinek neveltetéséhez nagyobb mértékben járuljon hozzá, mint a gazdag gyermekek felneveléséhez.

Más kérdés, mennyire szolgálja majd a társadalmi igazságosságot az eredeti célkitűzés egy olyan társadalomban, ahol kollektív sport az adócsalás.

Mint örömmel olvastuk az elmúlt hónapban, a Központi Statisztikai Hivatal ismét szükségét érezte kinyilvánítani, hogy az ÚJCSAKŐ létminimum-számítása nem azonos az övével. Mindenesetre valóban magyarázatra szorul, hogy míg a két különböző módszerrel történő számítás eredményei 1991 februárjában még nem egészen 4 százalékos különbséget mutattak, addig 1992 augusztusában ez a különbség már közel 14 százalékra ugrott. Az ÚJCSAKŐ létminimum-számítása valóban újpesti árakra támaszkodik, ám Újpestet nem tartjuk az ország igen jelesen drága helyének. Viszont a számítások valódi különbségének kell tartanunk, hogy az úgynevezett *egyéb* költségeket (háztartásokban használt iparcikkek, szolgáltatások költségeit) a KSH nem figyeli, hanem egy függvénnyel számítja ki az élelmiszer-cikkek – átlagos árnövekedéstől elmaradó – árváltozása alapján. Ugyanakkor a mi árfigyeléseink azt mutatják, hogy az olcsó keleti iparcikket helyettesítő silány nyugati cikkek lényegesen drágábbak, s a szolgáltatások árnövekedése is jóval meghaladja az infláció átlagos mértékét. Ezúton szeretnénk leszögezni, hogy a KSH létminimum-számítását mi sem valljuk a magunkénak.

A fentiek ismeretében fokozottan aktuálisnak tartjuk, hogy az állam törvényben fogalmazza meg szociális kötelezettségeit állampolgáraival szemben. Egyébként az a véleményünk, hogy az életben maradáshoz minden magyar állampolgárnak legyen joga.

Budapest, 1992. szeptember 7.

Újpesti Családsegítő Központ